

Deze reader is door onze voorzitter Frans Ruczynski geschreven voor het blad **Biuletyn**. (1999 Nr. 5) Het blad van de Poolse-Nederlandse Culturele Vereniging. De tekst is vrijwel letterlijk overgenomen.

De 1e Poolse Pantserdivisie en de bevrijding van Breda

Frans Ruczynski

"Za waszą i naszą wolność". "Voor uwe en onze vrijheid." Met dit motto trok de 1e Poolse Pantserdivisie ten strijde.

Wanneer men de doorsnee-Nederlander nu bijna vijf en vijftig jaar na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog vraagt de landen van herkomst van onze toenmalige geallieerde bevrijders op te sommen, zal een meerderheid waarschijnlijk en in willekeurige volgorde Canada, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië noemen. Een onderkend en onderbelicht aspect van de vaderlandse oorlogsgeschiedenis is dat naast Canadezen, Amerikanen en Britten, ook andere nationaliteiten direct of indirect aan de bevrijdingsoperatie hebben deelgenomen. De grootste groep binnen deze categorie van kleinere alliantiepartners werd gevormd door de Polen.

Ik zal proberen - voor zover de ruimte van dit artikel dit toelaat - iets over deze Poolse inbreng te vertellen in het bijzonder daar waar het de 1e Poolse Pantser Divisie en Breda betreft.

Polen in oorlog

Op 1 September 1939 rolden de colonnes van Nazi-Duitsland de Poolse grens over en was de Tweede Wereldoorlog een feit. Twee en een halve week later, op 17 september viel het Rode Leger de Polen in de rug aan. Tot begin oktober duurde de ongelijke strijd: daarna viel het Poolse leger uiteen. Een deel van de soldaten werd door de bezetters gevangengenomen: anderen organiseerden zich in het ondergronds verzet (*Armia Krajowa*), een derde categorie wist naar Roemenië, Hongarije, Litouwen of Letland te ontsnappen en werd daar ondergebracht in kampen.

Tot deze eenheden behoorde ook de 10de gemotoriseerde Cavaleriebrigade, één van de modernste onderdelen van het Poolse Leger, onder bevel van kolonel Stanisław Maczek.

Hoewel formeel geïnterneerd in de buitenlandse kampen lukte het veel Polen te ontsnappen, waaronder ook Maczek en zijn manschappen. Via

allerlei routes en vaak na lange omzwervingen wisten zij Frankrijk te bereiken. Frankrijk was op dat moment nog niet door Duitsland aangevallen. De Polen werden toegevoegd aan de in wederopbouw zijnde strijdmacht aangevuld met in Frankrijk wonende Poolse emigranten, alsmede met uit de Duitse en uit de Sovjet gevangenschap ontvluchte militairen en uitgeweken Poolse burgers.

Hulp aan de Fransen

De bescheiden Poolse marinevloot had op haar beurt, net als een aantal Poolse vrachtschepen, in het Verenigd Koninkrijk een nieuwe thuishaven gevonden.

Al met al kon de totale sterkte van het nieuwe Poolse leger in het Westen, waartoe ook nog het luchtmachtpersoneel moet worden gerekend dat later bekend zou worden door zijn grote bijdrage aan de "Battle of Britain", worden geschat op 80.000 tot 85.000 man.

Toen de nazi's in mei 1940 Frankrijk binnenvielen namen Poolse formaties actief deel aan de gevechten: zo schoten Poolse piloten in hun van Frankrijk geleende vliegtuigen 56 Duitse toestellen neer. De grondtroepen werden ingezet in het noord-oosten van Frankrijk en boden dapper weerstand, maar de Duitse opmars bleek niet te stuiten. Daarom gaf generaal Sikorski, de opperbevelhebber, op 19 juni 1940 de Poolse legeronderdelen het bevel uit te wijken naar Groot-Brittannië, waar ook de regering in ballingschap een nieuw toevluchtsoord had gevonden. Van daaruit kon de strijd worden voortgezet.

De 2e Poolse Infanteriedivisie voerde een verdragend gevecht totdat ze rond 18/19 juni 1940 gedwongen was over de Zwitserse grens te trekken. Voor de rest van de oorlog werden deze soldaten daar geïnterneerd. De restanten van de Poolse krijgsmacht - 24.000 van de 84.000 man - die Engeland wisten te bereiken werden vooral gestationeerd in Schotland.

Oorlog vanuit Engeland

In Schotland bevond zich reeds een gedeelte van het de Onafhankelijke Poolse Bergjagers infanteriebrigade (Podhalanen). In april 1940 had deze eenheid nog deelgenomen aan de Brits/Franse operaties tegen Duitse aanvalstroepen in Noorwegen bij Narvik.

Ook de Poolse vliegeniers (honderd vijf en veertig piloten) en duizenden andere personeelsleden van de luchtmacht bewezen opnieuw hun grote waarde door alleen al tijdens de "Battle of Britain" meer dan tweehonderd vliegtuigen van de Luftwaffe neer te halen. Daarnaast voerden ze met veertien zelfstandig opererende squadrons (vier bombardements- en tien jager-squadrons) tot mei 1945 (ondermeer) honderden bombardementsvluchten uit, verleenden zij luchtsteun aan de geallieerde grondtroepen - bijvoorbeeld tijdens de invasie in Normandië - en vernietigden ze honderd negentig Duitse vliegende bommen. (V-1).

Het Poolse marine-eskader, bestaande uit twee kruisers, tien jagers, één mijnenlegger, zes mijnenvegers, twee torpedoboten, acht onderzeeërs en tien kleinere schepen, liet zich ook niet onbetuigd. Tijdens de oorlog brachten bijvoorbeeld de duikboten "Dzik" (Everzwijn) en "Sokół" (Valk - van

Nederlandse makelij) samen acht en dertig vijandelijke schepen tot zinken. Het schip de "Pioruń" (bliksem) bepaalde als eerste de plaats van het Duitse slagschip de "Bismarck". Tevens verleende de Poolse vloot bijstand bij de geallieerde invasies in Noord-Afrika, Italië en Normandië.

Tekorten

Ondanks al die successen bleef Sikorski in Groot-Brittannië kampen met een probleem, namelijk een chronisch personeelstekort.

In de personele leemte kon vanaf eind 1941 enigszins worden voorzien door de geleidelijke komst van een aantal door Moskou uit gevangenkampen vrijgelaten Polen. Zij behoorden tot de groep van vele honderduizenden Poolse burgers en militairen, die vanaf oktober 1939 door de Sovjets naar de USSR waren gedeporteerd. 77.190 militairen en 37.000 burgers werden overgebracht naar Perzië (minder dan 10% van de gedeporteerden). Er waren echter weinig officieren bij. De meesten, ongeveer 15.000 waren reeds door de Sovjets, ondermeer in de bossen van Katyn, vermoord.

Mede door enige toestroom van Poolse vrijwilligers uit Noord- en Zuid-Amerika bedroeg de sterkte van de Poolse strijdkrachten die ter beschikking stonden van de regering in ballingschap in de zomer van 1944 ongeveer 120.000 man. Hieruit werden onder andere samengesteld: een legerkorps bestaande uit twee divisies onder generaal Anders (dit vocht in Zuid-Europa ondermeer bij Monte Cassino in Italië), de 1e Poolse Pantserdivisie, 16.000 man, onder leiding van generaal-majoor Stanisław Maczek (ingedeeld bij het 2e Canadese Legerkorps) en de 1e Onafhankelijke Poolse Parachutistenbrigade onder leiding van generaal-majoor Stanisław Sosabowski, bekend om hun bijdrage aan de slag bij Arnhem.

Voor de tweede maal naar Frankrijk

Het voert te ver alle belevenissen van de 1e Poolse Pantserdivisie na de invasie in Normandië, Frankrijk en België te verhalen. Laat ik enkele zaken noemen. De slag bij Falaise waar 100.000 Duitsers in de "zak van Falaise" waren samengedrongen. Dit was een gebied van heuvels waar maar enkele uitwegen waren. De Polen kregen de taak toebedeeld om samen met hun Canadese collega's de laatste Duitse ontsnappingsroute af te sluiten. Zij vormden als het ware de kurk.

In de buurt van Chambois wisten de Polen hun strategische positie te behouden. Hoewel 40.000 Duitsers door een bres nog wisten te ontsnappen, sneuvelden 10.000 anderen en werden nog eens 50.000 man gevangen genomen.

Maczek en zijn strijdmakkers moesten voor het succes een hoge tol betalen: twee duizend van hun kameraden waren gesneuveld, gewond of vermist. Deze en volgende verliezen werden enigszins gecompenseerd door opname in de divisie van - vanuit het Duitse leger - gevangen genomen of overgelopen Poolse militairen.

Vanaf 1942 namelijk dwong het Derde Rijk Poolse mannen, afkomstig uit het ingelijfde westelijke deel van Polen, als dienstplichtigen dienst te doen bij de Wehrmacht. Tot de divisie van generaal Maczek trad eveneens een aantal bevrijde of ontsnapte Poolse dwangarbeiders toe, die onder andere

hadden moeten werken aan de Duitse verdedigingswerken van de Atlantik Wall.

De Polen bevrijdden de Franse steden Abbeville en St-Omer en overschreden in de middaguren van 6 september de grens met België. Hier trokken ze, na een tocht vol kleine schermutselingen, als bevrijders een groot aantal Vlaamse plaatsen binnen waaronder Poperinge, Ieper, Roeselare, Tielt, Ruiselede, Gent, Lokeren, Sint-Niklaas, Stekene en Sint-Gillis-Waas.

Nederland bereikt

Op 15 september stond de Poolse voorhoede bij het Zeeuws-Vlaamse dorpje Clinge op Nederlandse bodem. Zaterdag 16 september rond acht uur 's ochtends, begonnen de Polen met hun aanval op oostelijk Zeeuws-Vlaanderen.

De Duitsers, eenheden van de 712de Infanteriedivisie, hadden zich verschanst achter het kanaal tussen Axel en Hulst en hadden deze verdedigingslinie middels het onder water zetten van gebieden versterkt. Op 19 september werd Axel veroverd, 20 september Terneuzen en de volgende dag was het gehele oostelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen gezuiverd van Duitse aanwezigheid. De tol die werd betaald: 75 gesneuvelden, 191 gewonden en 63 vermisten. Daarna werden de Polen naar Brabant gedirigeerd.

Op 17 september 1944 ging de operatie Market Garden van start. Als onderdeel van deze grote operatie was het doel van de 1e Britse Luchtdivisie het veroveren van de Rijnbruggen bij Arnhem om de oprukkende grondtroepen de gelegenheid te geven ongehinderd de Rijn over te steken. Hieraan namen van 18-24 september 1689 Poolse parachutisten deel van de 1e Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade onder leiding van generaal-majoor Stanisław Sosabowski. Van hen werden 93 man gedood of verdrinken bij het oversteken van de Rijn bij Arnhem. De operatie mislukte doordat de grondtroepen te laat Arnhem bereikten. Het streven en de wens van de brigade was tot dan toe, ingezet te worden voor de bevrijding van Warschau! De gesneuvelden liggen begraven op het militaire ereveld in Oosterbeek bij Arnhem.

Op zondag 1 oktober bevrijdden de Polen van de 1e Poolse Pantserdivisie het Belgische grensdorpje Zondereigen. Na harde gevechten die veel slachtoffers eisten, volgde op 4 oktober de Belgische enclave Baarle-Hertog met haar Nederlandse zuster gemeente Baarle-Nassau. Een dag later viel in de bosrijke omgeving rond het dorp Alphen de opmars stil. De Polen en met name de op hun rechterflank opererende Britten, waren door de onverwacht zware Duitse tegenstand en door de logistieke problemen uitgeput.

Maczek trachtte daarom zijn vooruitgeschoven positie aan de frontlijn, die dwars door het geëvacueerde Alphen liep, te consolideren. In totaal sneuvelden hierbij ongeveer 340 Polen. 18 van hen liggen in Alphen begraven, veel van de overigen in Breda en Lommel (België).

Op 27 oktober werd de strijd voortgezet met een gezamenlijk offensief van Canadezen, Britten, Polen en Amerikanen. De verovering van Breda vormde hier een onderdeel van. Volledigheidshalve dient te worden aangekend dat de bevrijding van Breda niet het werk van de Polen alleen is

geweest, maar dat de Canadese en Britse eenheden die de stad vanuit het zuiden en zuidwesten binnendrongen eveneens een rol van betekenis speelden.

Op 29 oktober 1944 werd Breda bevrijd. De stad bleef daarbij voor het grootste gedeelte ongeschonden. Dit was mede te danken aan de orders van generaal-majoor Maczek de artillerie zo spaarzaam mogelijk in te zetten. Nadat op 30 oktober de laatste verzetshaarden in Breda waren opgeruimd, vervolgden de manschappen van Maczek hun opmars en bevrijdden Teteringen en Prinsenbeek. De verdere uitvoering van operaties met zwaar materieel werd ernstig gehinderd door de drassige gesteldheid van het vlakke polderlandschap, een bekend Nederlands fenomeen waarmee de Polen reeds in Zeeland en in het gebied ten oosten van Breda hadden kennisgemaakt. Dit zou een Poolse kolonel aan de Mark tot de gedenkwaardige uitroep hebben gebracht: "Mijn God we zouden beter onderzeeërs kunnen gebruiken dan Cromwells en Shermans."

Op 3 november, voorafgegaan door zware artilleriebeschietingen en luchtaanvallen, staken de Polen op twee plaatsen het Markkanaal over. Zij werden daarbij geholpen door Britse genietroepen en de artillerie van de Nederlandse Prinses Irenebrigade. Den Hout werd bevrijd, Terheijden en het door oorlogsgeweld zwaar getroffen Wagenberg. Het Duitse verzet in Made kon pas worden gebroken na geallieerde vliegtuigbombardementen en aanvallen van tanks met vlammenwerpers, wat leidde tot zware verwoestingen in het dorp en de omgeving.

Op 5 november nam de divisie de vestingstad Geertruidenberg in alsmede Hooge Zwaluwe. Slechts in het tot een vesting omgebouwde en grotendeels geëvacueerde Moerdijk behield de vijand nog een speerpunt. Het waren uiteindelijk de Polen die na zware systematische artillerie- en tankbeschietingen de rondom het dorp opgetrokken betonnen verdedigingsmuren wisten te slechten. De Duitsers bleezen daarna de Moerdijkbrug op nadat ze ook reeds de brug bij Keizersveer hadden vernield.

Capelsche Veer

Na de viering van de Poolse nationale onafhankelijkheidsdag op 11 november 1944 in Breda, werd de divisie belast met het bewaken van een deel van de frontlijn, aanvankelijk van Moerdijk tot Raamsdonk. Later - vanaf 19 december - namen de Polen meer oostwaarts een aantal frontlinies over van de Canadezen door troepenverplaatsingen die noodzakelijk waren in verband met het Ardennenoffensief. Hitler probeerde in een laatste wanhoopswaard via de Ardennen Antwerpen te bereiken om zo de Britten af te snijden van de rest van de geallieerden. Het door de Polen te bewaken gebied lag nu tussen Waspik en Lithoyen.

De elkaar aan het front aflossende soldaten werden ingekwartierd bij burgers in Breda en omstreken waar zij de rest van de zeer koude wintermaanden zouden blijven. Het is in deze periode van 29 oktober 1944 tot 6 april 1945 dat Brabanders en Polen hun vaak levenslang durende vriendschapsbanden aanknoopten.

Na beëindiging van de bevrijding van Brabant, wisten de Duitsers op de zuidelijke oever van de Bergse Maas een klein bruggehoofd te behouden. Deze post, Capelsche Veer, lag op een desolaat schiereilandje ten noord-

oosten van Raamsdonksveer. Vanuit dit steunpunt ondernam de regelmatig roulerende en uit Duitse para-rekruten bestaande bezettingsmacht kleinschalige acties in geallieerd gebied. In de ogen van hun bevelhebber kolonel-generaal Kurt Student, vormden deze activiteiten een uitstekende gelegenheid om zijn jeugdige luchtlandingstroepen enige gevechtservaring te laten opdoen. Daarnaast was Capelsche Veer een van de beoogde overzetplaatsen in het kader van Fall Braun, een op Nederlands gebied door de Duitsers geplande steunoperatie van het Ardennenoffensief. Omdat het bedreigende en troepen bindende bruggehoofd sinds 19 december in de Poolse bewakingszone lag, kregen die opdracht het te vernietigen.

Twee Poolse aanvallen in de periode tussen 31 december en 8 januari werden echter met zware verliezen afgeslagen door de Duitse verdedigingsmacht. Generaal Maczek kreeg daarop de beschikking over een detachement Britse en Noorse marinecommando's, maar ook met hun hulp kon het eilandje niet worden ontruimd. Pas na aankomst van de 4e Canadese Pantserdivisie slaagden de geallieerden er in, ondanks barre winterse omstandigheden, de Duitsers te verdrijven. De prijs voor de ontruiming van deze post bedroeg aan geallieerde zijde ruim 570 doden, gewonden en vermisten. Hieronder bevonden zich een kleine tweehonderd Polen.

Hoewel de stelling Capelsche Veer geen enkele strategische waarde meer had na het mislukken van het Ardennenoffensief - waarbij de laatste Duitse reserves verbruikt werden, zoals achteraf bleek - werd het tegen een hoge tol aan mensenlevens heroverd. De redenen waarom de geallieerde commandanten desondanks bereid waren een dergelijke prijs te betalen, werden na de oorlog vooral gezocht in de angst voor het verlies van prestige en de vrees voor ondermijning van het moreel van de troepen, als gevolg van het mislukken van de Poolse aanvallen.

Het noorden van Nederland

Begin april 1945 werd de aanval verder voortgezet en verplaatst naar het noord-oosten van Nederland. Plaatsen als Emmen, Ter Apel, Stadskanaal, worden bevrijd. Maar ook kleinere plaatsen zoals Terwis, Boertange, Blijham, Veele, Tange, Veendam en Winschoten. Hierbij had de divisie ook steun van een Belgisch bataljon Special Air Service (SAS). In noord-oost Nederland sneuvelden veertig Poolse en vijf Belgische soldaten.

Hierna werd de aanval voortgezet richting Wilhelmshaven. Hier vond op 8 mei 1945 de capitulatie van de Duitse troepen plaats.

Een opmerkelijke gebeurtenis was de bevrijding van een concentratie-kamp. De divisie kreeg de informatie dat ongeveer tien kilometer ten oosten van Ter Apel één van de vijftien concentratiekampen lag - Stalag 6 - die de Duitsers in de veenstreek langs de grens met Nederland begin jaren '30 hadden gebouwd. Het kamp lag vlak bij het dorpje Oberlangen. Hier zouden Poolse gevangenen zijn ondergebracht. Een kleine aanvalsmacht snelde vooruit en bevrijdde het kamp. Bij aankomst bleken het 1726 Poolse vrouwen te zijn. afkomstig uit de "Armia Krajowa", "het Binnenlands leger". Zij hadden deelgenomen aan de slag om Warschau in september 1944 (toen de Poolse Onafhankelijke Parabrigade bij Arnhem streed!).

De blijdschap was enorm. De vrouwen wisten niet wat hen overkwam toen ze door landgenoten werden bevrijd. Na een paar dagen bewaakten deze vrouwen zelf hun kamp. Later werden verschillende "Poolse" huwelijken gesloten.

Het aantal slachtoffers van de 1e Poolse Pantserdivisie tijdens de opmars van Normandië naar Wilhelmshaven bedroeg ruim 5000 doden, gewonden en vermisten. Een relatief hoog aantal. Over geheel Nederland liggen in 49 steden en dorpen Poolse militairen van land- lucht- en zeestrijdkrachten begraven. In Breda zijn de meesten samengebracht.

Naar Huis

De Poolse militairen die in het laatste oorlogsjaar op West- en Zuid-Europese fronten actief waren, koesterden de hoop na de capitulatie van Nazi-Duitsland terug te kunnen keren naar hun oude en vrije vaderland. Een grote desillusie maakte zich dan ook van hen meester toen zij vernamen welke beslissingen de grote drie (Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Sovjet Unie) over de toekomstige politieke en staatkundige positie van Polen had genomen.

In 1947 volgde de ontbinding van de 1e Poolse Pantserdivisie en de toen bij de divisie ingedeelde 1e Onafhankelijke Poolse Parachutistenbrigade. In een eerder stadium was echter reeds begonnen met het laten afvloeien van personeel.

In 1947 stonden de afgedankte oud-strijders voor de keuze: of in het westen een (voorlopig?) nieuw bestaan opbouwen of zich vestigen in het door de communisten gecreëerde "arbeidersparadijs" in het vaderland. Degenen die voor deze laatste optie kozen deden dit in de meeste gevallen niet op basis van ideologische overwegingen maar wensten slechts herenigd te worden met hun familieleden. De thuiscomers wachtte geen heldenontvangst, want in de ogen van de autoriteiten waren zij verraders die zich met de kapitalistische vijand hadden ingelaten. Als misdadigers belandden velen in strafkampen op de Siberische taiga. Zij die de verschrikkingen overleefden keerden pas jaren later, fysiek en geestelijk gebroken, terug. Degenen die een dergelijk lot bespaard bleef, stonden vaak bloot aan van overheidswege opgelegde discriminerende maatregelen.

Van de in het Westen achtergebleven Polen besloot een deel toe te treden tot het op 1 september 1946 in Engeland opgerichte Poolse Resettlement Corps. Van hieruit konden zij kiezen tussen individuele inlijving in het Britse leger, emigratie naar landen overzee of voorbereid te worden op een werkring in de Britse burgermaatschappij.

Anderen trokken op eigen gelegenheid naar Canada, de Verenigde Staten, Zuid-Amerika, Zuid-Afrika, Australië, Nieuw-Zeeland, België, Groot-Brittannië en Nederland.

Polen in Nederland

Hoeveel Polen nu exact na 1945 in Nederland een definitief domicilie hebben gekozen laat zich moeilijk achterhalen. Vermoedelijk bedroeg hun aantal 400 tot 500. De ex-militairen die in onze contreien neerstreken behoorden hoofd-

zakelijk tot de Pantserdivisie. De afgezwaaide militairen, veelal verloofd of getrouwd met een Nederlandse, stonden eind jaren veertig voor de moeilijke taak een nieuw bestaan op te bouwen. Wat wisten zij eigenlijk van het land dat hun thuisbasis zou worden!? De taal vormde een grote barrière, ook voor hogergeschoolden. De meeste soldaten hadden vanwege de oorlog echter nooit hun studie kunnen afmaken. Er moest gewoon keihard gewerkt worden in eenvoudige banen.

Van de over geheel Nederland verspreide groep van oud-strijders zijn er nu naar schatting nog tachtig tot honderd in leven. In en om Breda wonen de meeste Polen. Tussen de 200 en 300 Polen hebben zich hier gevestigd.

De fakkel der traditie en herinnering werd door jongere generaties steeds over genomen, getuige de in Breda opgerichte toneel- dans- en zanggroepen Polonia, Karpacz en Mazur, waarvan Mazur nog bestaat. Vooral gericht op het kerkelijke en culturele erfgoed streeft de landelijk opererende "Polskie Towarzystwo Katolickie" - de Poolse Katholieke Vereniging - geen politieke doelen na.

Verder zijn er nog de culturele vereniging Polonia, de Vereniging van Poolse oud-strijders van de Poolse Pantserdivisie, een Poolse School, een kerk en koor en het Pools Olympisch Comité ter ondersteuning van Poolse sporters.

Nog meer op sportgebied, de oude vereniging Cracovia die vooral het volleybal in Nederland een impuls gaf. En de huidige sportvereniging Kaszub en de Stichting Museum Nederland-Polen 1939-1945, die het Generaal Maczek Museum beheert. Dit museum heeft naast een expositie ook een bibliotheek met ongeveer 3000 werken. Daarnaast vele documenten, foto's en origineel filmmateriaal.

De Polen waren in hun midden ook gezegend met sportief talent getuige het feit dat gedurende het verblijf in Schotland de divisie actief was in de Schotse competitie onder meer bij het katholieke Celtic uit Glasgow. Na de oorlog voetbalden enkelen van hen bij de Brabantse clubs NAC Breda en RKC Waalwijk.

Terugblikkend op de laatste vijf en vijftig jaar verblijf in den lande voelen veel veteranen zich meer Nederlander dan Pool. De belangrijkste tastbare herinneringen in Breda zijn de beide erebegraafplaatsen Ettensebaan (waar ook luitenant-generaal Stanisław Maczek begraven is) en Ginneken, het Poolse monument en de Duitse Pantertank in het Wilhelminapark, de Poolse kapel gewijd aan de Madonna van Czesłochowa aan de Claudius Prinsenlaan.

Glas-in-loodramen in de kleine Mariakapel aan de Nieuwe Ginnekenstraat tegenover de Hema, houtsnijwerk in de koorbanken van de Grote of Mariakerk en de vele Poolse namen in het telefoonboek van Breda van de eerste, tweede, derde en bijna vierde generatie. De Bredanaars hebben met Polen een speciale band, ook een stedenband met Wrocław hoort daarbij.

"Polski żołnierz waczy za wolność innych krajów ale umiera tylko za Polskę"
"De Poolse soldaat vecht voor de vrijheid van andere landen, maar sterft
alleen voor Polen" (S. Maczek)

Belangrijkste bronnen:

*Steendam. J, Zij kwamen uit Polen en vochten voor vrijheid: Poolse
militairen streden ook in Nederland.*

Doctoraalscriptie (Groningen, 1998).

*Stachura. PD. Themes of Modern Polish History Proceedings of a
symposium on 28 March 1992. In Honour of the Centenary of General
Stanisław Maczek.*

Verzamelde lezingen. (Glasgow, 1992).

*Suchcitz. A. Poland's contribution to the Allied Victory in
the Second World War (Londen, 1995).*

*Peeters. Th. 50 jaar Breda met een Pools stempel en hoe Vlaanderen
daarbij een rol speelde.*

F.C.K. Ruczynski is voorzitter van de Stichting Museum Breda-Polen 1939-
1945 De Stichting beheert het Generaal Maczek Museum.

Overgenomen uit "**Biuletyn**" van de Pools-Nederlandse Kulturele
Vereniging. Nr. 5 uit 1999.

Reader gemaakt april 2001